

1-TOM, 10-SON

**Глобал экологик муаммоларни ҳал этишда миллий давлатларнинг ўзаро
экологик толерант муносабатлари**

Мингбаев Рахим Хужаевич

Жиззах давлат педогогика университети тадқиқотчиси (Ўзбекистон, Жиззах)

Жаҳонда глобаллашув шароитида дунёнинг экологик манзарасида бир қатор жиддий ва зиддиятли ўзгаришлар рўй бермоқда. Бундай глобал экологик ўзгаришларнинг замирида ер сайёрасини бутун бир коинотда ягона эканлигини оқилона баҳоламаслик, унинг биосфера қатламини ўзига хос феномен сифатида мавжуд бўлишига антропоген таъсирни ошиб бориши билан боғлиқ ҳолда юзага келаётган экологик муаммоларни ҳал этиш муҳим аҳамиятга эга. Зеро, ер сайёрасидаги бундай мураккаб ўзгаришларни юзага келиши инсоният келажагига бўлган ишонч билан боғлиқ муаммоларни пайдо қилади.

Дунёнинг етакчи илмий тадқиқот институтлари ва илмий марказларида шахс экологик маданиятини шакллантиришда диний қадриятларнинг ўрни масаласи маърифатпарварлик, меҳнатсеварлик ҳамда бунёдкорлик каби умуминсоний ғоялар билан боғлиқ ҳолда тадқиқ қилинмоқда. Жумладан, University of Plymouth UK (Англия), National Institute Health (АҚШ), National Chiayi University (Тайвань)¹ да табиат ва инсоннинг боғлиқлик хусусиятлари ва экологик онгни шакллантиришда эътиқод уйғунлиги ғоялари ижтимоий-фалсафий жиҳатдан ўрганилмоқда. Шунингдек, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг атроф-муҳит ҳақидаги дастури, ЮНЕСКОнинг халқаро лойиҳаларида экологик муаммолар ечими изланмоқда.

XXI асрда глобал муаммолар ечимига бўлган эҳтиёж экологик толерантлик феноменини ҳаётий заруратга, барқарор ижтимоий-экологик тараққиёт мотивига ва ҳаракатлантирувчи механизмига айлантирди. Зеро, инсониятнинг соф экологик муҳитда яшаш эҳтиёжларини қондириш, орзу-умидларини амалга ошириш, цивилизация келажагини сақлаб қолиш мақсадидан иборат. Шунинг учун дунёда жаҳон ҳамжамиятининг табиатни муҳофаза қилиш, ресурсларидан оқилона фойдаланишга толерант муносабатини шакллантириш ва ривожлантириш, ҳозирги глобаллашув жарёнларининг асосий хусусиятидир.

Дунё халқларининг миллий, минтақавий ва умуминсоний манфаатларини уйғунлаштирувчи демократик-ҳуқуқий тамойиллари, гуманистик меъёрлари, глобал экологик толерантликни шакллантириш эҳтиёжлари, мақсадларининг,

¹ <http://www.kiitedu.in/> <http://vuz.edunetwork.ru> <http://www.rd.ccu.edu.tw;> <http://www.msuie.ru>

1-TOM, 10-SON

уларни ҳаракатлантирувчи мотивларга, механизмларга ва усул-воситаларга адекватлиги, экологик фаолият субъектларининг табиий атроф-муҳитни муҳофаза қилиш, бойликларидан оқилона фойдаланишнинг қонуний-ҳуқуқий асосларини, маънавий-ахлоқий, маъмурий-сиёсий усул-воситаларини яратиш вазибалари ва функционал аҳамиятини белгилаб беради.

Ҳозирги даврда Ўзбекистон Республикаси раҳбарияти глобал барқарор экологик мувозанатни таъминлашда халқаро муносабатларнинг барча йўналишларида интегратив толерантликни асосий омил, деб ҳисоблайди ва давлат сиёсатининг барча соҳаларида ана шу тамойилга асосланмоқда. Зеро, Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти Ислоҳ Каримов ўз вақтида таъкидлаганидек, экологик муаммолар кескинлашуви шароитида: ижтимоий, иқтисодий, сиёсий, маданий ва бошқа соҳаларда «глобаллашув жараёни ҳаётимизга тобора тез ва чуқур кириб келаётганининг асосий омили ва сабаби хусусида гапирганда, шуни объектив тан олиш керак – бугунги кунда ҳар қайси давлатнинг тараққиёти ва равнақи нафақат яқин ва узоқ қўшнилар, балки жаҳон миқёсида бошқа минтақа ва ҳудудлар билан шундай чамбарчас боғланиб боряптики, бирон мамлакатнинг бу жараёндан четда туриши ижобий натижаларга олиб келмаслигини тушуниш, англаш қийин эмас»².

Глобал экологик муаммоларни ҳал этишда миллий давлатларнинг ўзаро экологик толерант муносабатлари, **бир томондан**, дунё халқлари экологик манфаатларини уйғунлаштириш натижаси бўлса, **иккинчи томондан**, глобал экологик барқарорлик учун кенг имкониятлар яратувчи омил ҳисобланади. Шу боисдан, Ўзбекистонда глобал муаммоларни ҳал қилишда минтақа давлатлари манфаатларини уйғунлаштиришга алоҳида эътибор қаратилди. Хусусан, Ислоҳ Каримов таклифи билан «**Туркистон – умумий уйимиз**» ғояси илгари сурилди³ ва шу асосда Марказий Осиё мамлакатлари ўртасида **Абадий дўстлик** шартномалари қабул қилинди ва Президент Шавкат Мирзиёев раҳбарлигида бу ҳаракатлар янги тарихий боқичга кўтарилди⁴.

Ўзбекистонда яшаётган турли миллат вакиллари, конфессияларга мансуб кишиларининг маънавий-руҳий уйғунлиги – барқарор ижтимоий-сиёсий тараққиёт омилларида бири ҳисобланади. Шунинг учун, Ўзбекистон халқининг

²Каримов И.А. «Юксак маънавият - энгилмас куч». Тошкент. «Маънавият»: 2008 й., 111-бет.

³Қаранг: Каримов И.А. Туркистон - умумий уйимиз Т., Ўзбекистон, 1995.

⁴Қаранг: Бундай шартномалар: 1996 йил 24-декабрда Ўзбекистон ва Қирғизистон ўртасида, 1998 йил Тошкентда Ўзбекистон-Қозғистон ўртасида, 2000 йил 15-июнда Ўзбекистон-Тожикистон ўртасида тузилган эди.

1-ТОМ, 10-СОН

маънавий руҳини тиклаш ва ривожлантириш Ўзбекистонда давлат ва жамиятнинг энг муҳим стратегик вазифаси бўлиб қолмоқда. Бу вазифалар “Ҳаракатлар стратегияси”нинг «Хавфсизлик, миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенгликни таъминлаш, чуқур ўйланган, ўзаро манфаатли ва амалий руҳдаги ташқи сиёсат юритиш» деб номланган бешинчи йўналиши, **“Хавфсизлик, диний бағрикенглик ва миллатлараро тотувликни таъминлаш” соҳасидаги устувор йўналишлар бандида:**

- фуқаролик, миллатлараро ва конфессиялараро тинчлик ҳамда тотувликни мустаҳкамлаш; атроф, табиий муҳит, аҳоли саломатлиги ва генофондига зиён етказадиган экологик муаммоларни олдини олиш; фавқулодда вазиятларни олдини олиш ва бартараф этиш тизимини такомиллаштириш каби кўринишларда белгиланган⁵. Зеро, Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятида мавқеи ошиши – глобал ижтимоий-сиёсий жараёнларда фаол иштироки, халқаро экологик сиёсий муносабатларида толерант ҳамкорлик ришталари билан боғлиқдир.

Ишнинг бу қисмида умумий хулосаси қуйидагилардан иборат, яъни:

биринчидан, инсониятнинг глобал геоекологик маконида экологик эҳтиёжи, ҳаёт тарзи, мақсади, манфаатлари умумийлигидан миллий давлатларнинг суверенитетилиги, мустақиллигини шартли ва нисбий характерга эга;

иккинчидан, БМТ Декларацияларига кўра, муайян давлат, миллат тасарруфидаги табиий бойликлардан фойдаланиши, минтақадаги бошқа давлатлар ва халқлар экологик хавфсизлигига таҳдид туғдирмаслиги шарт;

учинчидан, халқаро экологик толерантлик, муайян минтақада табиий ресурслардан ҳамкорликда фойдаланиш ва уларни муҳофаза қилишда намоён бўлиб, халқаро ижтимоий муносабатлар тамойилларига асосланган;

тўртинчидан, Ўзбекистонда табиатни муҳофаза қилишга доир тарихий урф-одатларни, анъанавий қадриятларни тиклаш ва улардан самарали фойдаланиш, халқаро муносабатларини мустаҳкамлашда муҳим аҳамиятга эга;

бешинчидан, Ўзбекистон давлатининг экологик халқаро сиёсати ҳуқуқ нормалари, умуминсоний демократик-гуманистик қадриятлари мазмунидаги экологик толерантлик жаҳон ҳамжамияти томонидан эътироф қилиниб, муносиб баҳоланмоқда.

⁵Ўзбекистон Республикаси президентининг фармони. Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича “Ҳаракатлар стратегияси” тўғрисида /расмий нашр/ Ўзбекистон Республикаси Адлия Вазирлиги. - Тошкент: Адолат, 2017.

